

**ДОКУМЕНТИ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ ПРО УКРАЇНСЬКЕ
САМОСТІЙНИЦЬКЕ ПІДПІЛЛЯ У ТРАНСНІСТРІЇ**

Дані документи потрапили у поле зору дослідників багато років назад, але через відомі умови джерелознавчого пошуку в радянський період, вони отримали шанс увійти до наукового обігу лише у 1990-ті роки. На основі цих матеріалів та низки інших документів було підготовлено декілька публікацій, серед яких й велика стаття в Українському історичному журналі¹, що підсумовувала вивчення історії українського самостійницького, передусім бандерівського, підпілля у Трансністрії.

Усі документи перекладені з румунської мови викладачем історії університету ім. Б. Хаждеу (м. Кахул, Республіка Молдова) Ігорем Нікульчею, який безпосередньо долучився до пошуку та попередньої обробки матеріалів. Оприлюднені повідомлення знайдені у чотирьох фондах, але подані за хронологічним принципом. На нашу думку його доцільність у тому, що за датами, а це два неповних роки, можна простежити еволюцію уваги румунських спецслужб до «українського питання». Як можна переконатися, сім документів не обмежуються вузькими географічними межами. Вони охоплюють інтерес румунської держави загалом до української проблематики, адже Бухарест пильно стежив за розгортанням руху Опору, котрий вклинювався у плани королівської держави щодо побудови Великої Румунії.

Припускаємо, що цим не обмежується уся документальна база Державного архіву Одеської області з окресленої проблематики. Адже значний архівний масив до сьогодні навіть не каталогізований. Зрештою, й тема далека до остаточного вивчення. Отже, можна сподіватися як на нові публікації, так і на продовження евристичної роботи.

Док. № 1.

Інформаційне повідомлення про наявність
в Бессарабії українців та поляків

Регіональний інспекторат поліції м. Кишинів № 7 9789
1941, 13 листопада

Поліції Кілії

Відсилаємо Вам копію інформаційного повідомлення відносно українського руху, з проханням вжити відповідні міри та вчасно доповісти нам.

Регіональний інспектор
(підпис)

Шеф служби безпеки
К. Крістеску
(підпис)

Копія

Інформаційне повідомлення

1. З тієї інформації, якою ми володіємо, відомо, що в повітах Тігіна та Четатя-Албе² знаходяться ще кілька тисяч українців та поляків, вихідців з Галичини, вони прибули у Бессарабію в радянський час.

2. Організація ОУН через інженера Бендака постановила, щоб українці не використовували та не вживали слово «Трансністрія», мотивуючи тим, що українці не хочуть признавати цей термін.

ДАОО. – Ф. р. – 7688 (Килийское уездное городское полицейское управление, г. Килия). – Оп. 1. – Спр. 40. – Арк. 4.

Док. № 2.

Інформаційне повідомлення
про діяльність українських сил в Бухаресті

Копія

Голові Ради Міністрів № 4082 М від 19 листопада 1941 р.

Міністерству Внутрішніх справ № 11707 від 20 листопада 1941 р.

Бюлетень № 283 від 17 листопада 1941 р.

Маємо честь відіслати Вам інформативну ноту відносно діяльності українських іредентистських³ кіл в столиці.

На цій ноті пан маршал Антонеску написав наступну резолюцію:

«Кому не подобається румунська держава, нехай виїздить. Хто втручається нехай відповідає. Тому Міністерство внутрішніх справ попередить їх ще раз, і якщо триватимуть розмови, геть з країни, або в табір».

Просимо Вас внести розпорядження.

Шеф військового кабінету полковник (СС) Давидеску

Вірно

Шеф Кабінету Капітан (СС) Р. Беяну

Копія

З інформаційного повідомлення

Українські еміграційні кола з Бухаресту висловлюють незадоволення тим, що Губернатор Трансністрії⁴ пробував запровадити у цій провінції разом з офіційними мовами – румунською та німецькою, російську як мову спілкування.

Українці вважають, що в Трансністрії, крім румун, які розмовляють на молдавській мові – більшість населення українці і ні в якому разі не росіяни.

Факт того, що дозволено розмовляти російською мовою розцінюється як такий, що Румунська держава старається денаціоналізувати український народ цієї провінції.

ДАОО. – Ф. р. – 7525 (Копии указаний Кишиневского окружного инспектората полиции о представлении сведений и преследовании за деятельность украинских националистов и исторические сведения об украинском националистическом движении). – Оп. 1. – Спр. 47. – Арк. 43-44.

Док. № 3.

Інформаційне повідомлення про настрої
українського населення Трансністрії

Оригінал

Інспекторат жандармерії Трансністрії
Інформаційне повідомлення
№ 25 від 27 листопада 1941 р.

1. В Трансністрії населення живе дуже погано в зв'язку з відсутністю продуктів та особливо відсутністю одягу та взуття. В теперішній час населення сприймає румун як визволителів, але вважає, що вони не повинні правити у майбутньому, особливо це проявляється в українського населення. Здійснюється дуже інтенсивна пропаганда ідей створення Української незалежної держави. Ця пропаганда ведеться між вчителями та інтелігенцією, з допомогою радіостанції з Вінниці, яка знаходиться під контролем німецької влади⁵ та через газету «Вісті з Вінниці».

2. Турбує румунську адміністрацію також те, що викладання в школі ведеться вчителями, які викладали і при комуністичному режимі, учні навчаються за старими підручниками комуністичного режиму. Замість того, щоб знищити сторінки підручників, які містять комуністичні поняття, вчителі обмежились перекресленням по діагоналі червоним олівцем.

Інформація достовірна

Інспектор жандармерії Трансністрії
полковник Є. Броштяну
(підпис)

печатка

«Повідомлення»

Цивільне губернаторство Трансністрія

ДАОО. – Ф. р. – 2242 (Главная регистратура Губернаторства Транснистрия, г. Одесса). – Оп. 4. – Спр. 4 – Арк. 124.

Док. № 4.

Інформаційне повідомлення
про український рух в Одесі

Копія

23 травня 1942 р.

18144

Український рух в Одесі

В місті Одесі існує рух українців, так званих «сепаратистів», які ставлять собі за мету боротьбу проти румунської влади і активізувались для включення території⁶ до складу незалежної України.

Ініціатори руху створили широку програму своєї діяльності, до якої входять, крім усього іншого, наступні пункти:

1. Заснування в Одесі української школи для виховання молоді в дусі українського націоналізму – «сепаратизму».

2. Організація Українського театру для пропаганди, таким чином, сепаратистських ідей.

3. Видання української преси для цих же цілей.

4. Розповсюдження всяких чуток про військовий потенціал Румунії.

5. Боротьба проти румунської пропаганди в Трансністрії.

6. Покращення відносин з німецькою владою.

7. Відновлення зв'язків з українським центром у Києві.

Представники цього руху в Одесі

1. Бондарчук Степан, директор Українського театру.

2. Сумлінський Федір Михайлович, викладач української мови в Українському ліцеї.
3. Каковський Всеволод, художник, працює в примарії?
4. Кисельов Василь Федорович, працює в муніципальній санаторній дирекції.
5. Пелішенко, директор Українського ліцею по вул. Єлизаветинській, 5.
6. Крижановський Віктор Миколайович, викладач математики в цьому ж ліцеї.
7. Садовий Федір Йосипович, директор початкової школи.
8. Жибинський Антон, директор початкової школи.
9. Черниковський Володимир Євтихійович, викладач латинської мови у чоловічому ліцеї.
10. Лазурський Володимир Федорович, викладач західно-європейської літератури в Українському ліцеї.

ДАОО. - Ф. р. - 2242 (Главная регистратура Губернаторства Транснистрия, г. Одесса). - Оп. 1. - Спр. 1098. - Арк. 49-50.

Док. № 5.

Копія таємного наказу префектури повіту Одеса
для прийняття заходів в разі виявлення діяльності
українських іредентистських сил

Префектура повіту Одеса

№ 173

1942, 8 червня

Таємно

Префектурі району
Антоно-Кодінцево

Маємо честь вислати Вам копію таємного наказу №368/942 Дирекції адміністрації Губернаторства, з якого видно, що український національний рух прогресує.

Просимо Вас стежити за цим і вжити превентивні заходи.

Префект повіту Одеса

полковник Матей Велческу

(підпис)

печатка

Шеф адміністративного відділу
(підпис)

Копія

Командування армії

Департамент губернаторства Трансністрія

Дирекція адміністрації

№ 368

1942, 4 червня

Таємно

Пану префекту повіту Одеса

Пане префект повіту Одеса

Інспекторат жандармерії Трансністрії ознайомив нас з інформаційним повідомленням № 121 від 26 травня 1942 року, що на півночі Трансністрії, а саме в повіті Тульчин, український іредентистський рух прогресує.

Населення обговорює проблему незалежної України.

В першу чергу кажуть, що німецька марка не ціниться, а румунську валюту навіть не ввели в обіг і всі вважають, що німці та румуни підуть і скоро прийде їхній гетьман, який створить незалежну державу Україну.

Дуже багато українських емісарів з-за Бугу, яких набрали з інтелігенції, відіслані до Трансністрії у якості журналістів, артистів, театралів. Наприклад, театральна група з Києва дала декілька театральних постановок на півночі Трансністрії. Всі ці театрали, артисти та журналісти постійно шукають можливості пропагувати ідеї іредентизму.

Почали також привозити з Вінниці та розповсюджувати на території півночі Трансністрії українську патріотичну літературу, а також церковну літературу українською мовою.

Просимо Вас, якщо у підвідомчому Вам регіоні спостерігаються ознаки українського іредентистського руху, а також в разі, коли з'являться українські емісари з-за Бугу, які пропагандують іредентистські ідеї, прийняти міри та доповісти про результати негайно.

Губернатор

ДАОО. – Ф. р. – 2359 (Префектура Одесского уезда, г. Одесса). – Оп. 1. – Спр. 62-а. – Арк. 10.

Док. № 6.

Повідомлення про систему пропаганди
ОУН(б) у Трансністрії

Регіональний інспекторат поліції м. Кишинів

№ 9957

1942, 15 листопада

Поліція Ізмаїла

Відсилаємо Вам нижче копію повідомлення про діяльність українських священиків та їх роль в українському русі на території Трансністрії, просимо Вас ознайомитися зі змістом цього повідомлення та вжити заходи, якщо у вашому районі мають місце такі дії.

Регіональний інспектор
(підпис)

печатка

Шеф служби безпеки
(підпис)

Копія

Повідомлення

Система пропаганди українського бандерівського руху в Трансністрії поставлена на нову основу.

Було вирішено, що шпигунами цього руху, в майбутньому, у Трансністрії повинні стати українські священики.

Це пояснюється тим, що бандерівський рух, не маючи тут необхідної молоді, на яку можна було б покластися і яка могла б довести до кінця довірену місію, відмовився від цього елемента, та звернувся до священиків, які володіючи більш високою культурою,

мають більший вплив на молодь, і також більшості з них вдалося за час більшовицької влади зберегти ідею національного відродження України.

Через рід своєї діяльності, а саме, маючи близький й постійний контакт з місцевим населенням, вони мають можливість ближче пізнати людей зі своїх парафій та зробити необхідний вибір, а також під виглядом морального виховання парафіян, священники можуть навіть у церкві, замасковано пропагувати ідеї українського націоналістичного руху, таким чином допомагаючи пробудженню української національної самосвідомості в українців Трансністрії.

В підтвердження вищесказаного, відмічається, що один український професор, який живе у Кам'янець-Подільському, та який став недавно священником, був керівником бандерівської організації Трансністрії, а також одним з ініціаторів нової системи організації та пропаганди бандерівців.

У зв'язку з діяльністю священників, згадується, що в серпні 1942 року українським священником з Трансністрії було відіслано повідомлення-проспект з церковного магазину м. Києва з запрошенням відвідати цей магазин та придбати всі необхідні церковні предмети.

Не виключено, що це запрошення насправді тільки прикриття для того, щоб українські священники з Трансністрії могли без перешкод та без контролю приїздити на Україну для зустрічі з бандерівськими керівниками та отримання нових інструкцій.

«Конфіденційно»

ДАОО. – Ф. р. – 7525 (Копии указаний Кишиневского окружного инспектората полиции о представлении сведений и преследовании за деятельность украинских националистов и исторические сведения об украинском националистическом движении). – Оп. 1. – Спр. 71. – Арк. 7.

Док. № 7.

Інформаційне повідомлення про відношення
населення України до окупаційної політики Німеччини
Регіональний інспекторат поліції м. Кишинів

№ 29109

1943, 15 вересня

Поліція Ізмаїла

Маємо честь відіслати Вам інформаційне повідомлення, пов'язане з українським рухом. Просимо Вас ознайомитися з ним та вжити заходів для перевірки наявності фактів українського руху у вашому районі та доповісти негайно про результати перевірки.

Також повідомляємо, що 19 серпня було знайдено в комуні Мар'янівка Анан'ївського повіту – Трансністрія, маніфест з заголовком «Воля народу та людей», який видано ОУН.

За змістом маніфест носить іредентистський характер та революційно направлений проти німців і більшовиків.

Ця акція була проведена Григорієм Ночеренко з міста Сераєво⁸ – Трансністрія, який був капітаном царської армії, а тепер – примар.

У випадку виявлення у вашому секторі маніфесту, просимо вжити заходів та повідомити нас.

Регіональний інспектор
(підпис)

Повідомлення

Німецьке телеграфне агентство «Трансконтинент» з Бухаресту відіслало до Берліна конфіденційне повідомлення, з якого видно, що агентство послало одного зі своїх співробітників, українця за національністю, колишнього офіцера російської армії, а потім української, який добре знайомий з проблемами української, польської та російської меншин в Україні, Галичині, Бессарабії та Буковині, для того, щоб інформувати про теперішній стан населення як України й Галичини, так і румунських провінцій.

У своєму спеціальному повідомленні говорилося про те, що населення України та Галичини, яке раніше, до окупації, було віддане Німеччині й душею і тілом, внаслідок окупаційної політики Німеччини почали змінювати свої погляди по відношенню до Німеччини. Замість того, щоб завоювати симпатії місцевого населення, Німеччина навпаки повністю віддалила його від себе. Населення вважає, що немає великої різниці між німецькою та більшовицькою окупацією.

Недавно мав місце рух революційного характеру з боку української молоді, котрих було набрано до окупаційної німецької армії в Галичині, з них організували піхотний батальйон для відправлення на фронт для боротьби з більшовиками.

Українська молодь, а саме молодь з Галичини, відмовилась йти на фронт, вимагаючи гарантії з боку Німеччини про проголошення вільної та незалежної України.

У зв'язку з цим сталась трагедія й були вбиті румунські солдати, які були відіслані з Чернівців до Коломиї (Галичина) для роззброєння українських добровольців.

На Україні та у прифронтових районах симпатії до Німеччини впали дуже сильно, разом з тим, зростають симпатії до більшовиків.

Надісланий агент замітив у Бессарабії та на півночі Буковини такий самий феномен.

Діти українців були відраховані з румунських факультетів, вимагаючи від них визнання себе румунами.

ДАОО. – Ф. р. – 7525 (Копии указаний Кишиневского окружного инспектората полиции о представлении сведений и преследовании за деятельность украинских националистов и исторические сведения о украинском националистическом движении). – Оп. 1. – Спр. 104. – Арк. 11-12.

ПРИМІТКИ:

1. Вінцовський Т. С., Нікульча І. Я. Українське самостійницьке підпілля у Трансністрії (1941-1944 рр.) // УІЖ. – 2007. – № 5. – С. 123-134.
2. Білгород-Дністровський.
3. Буквально – сепаратисти. Так румуни називали українських самостійників.
4. Георгій Алексіану – професор історії Чернівецького університету.
5. Мається на увазі Вінниця під контролем німецької влади.
6. Тут йдеться про Трансністрію.
7. Орган місцевої влади.
8. Ймовірно помилкова назва міста, або назва села.